

Adana Kentsel Alanının Tarihi Süreç ve Çevre Düzeni Planı Çerçevesinde İncelenmesi

Ulaş Bahri ÇETİNKAYA

Şehir Plancısı

Özet

Adana ili ve yakın çevresinde 1950’li yıllardan itibaren yeni teknolojilerin kullanımıyla başlayan tarım sektöründeki gelişmeler ve bu sektörün yarattığı iş hacmi bölgeye göçü hızlandırmıştır.

Planlı olmayan göçlerin kent bütününde oluşturduğu sağlıksız konut alanları ve gecekondulaşma, kent çeperinde yer alan tarım alanlarının kaybına ve tahribine neden olmuş ve bunun sonucunda da kent makroformunda düzensiz gelişme gündemin ilk sırasına yerleşmiştir. Nitekim, kent genelinde nitelik ve ölçek farklılıkları gösteren yağ lekeli benzeri yayılmalar geniş tarım arazilerini de etkilemiştir.

Bu çalışma ile tarihi süreç içerisinde kentsel gelişmelerin tarım alanlarında yol açtığı kayıplar; kentsel gelişmeye yönelik müdahaleleri yapısal plan şeklinde ele alan Adana ÇDP ve bu plana bağlı olarak alt ölçekli planlarla gerçekleştirilmesi düşünülen müdahaleler çerçevesinde incelenmiştir.

Giriş

Alan kullanım planlarının başarısı, planlamada kullanılan veri ve ölçütlerin yeterli ve nesnel olmasına bağlıdır. Ancak, ülkemizdeki uygulamalarda alan kullanım planlarının temel belirleyicileri büyük ölçüde sosyo-ekonomik verilerle sınırlı kalmakta, ekolojik belirleyiciler genellikle ihmal edilmektedir. Buna karşılık, çevre bilincinin kurumsallaştığı pek çok gelişmiş ülkedeki alan kullanım planlamaları doğal ve çevresel unsurlar esas alınarak yönlendirilmektedir. Özellikle üre-

timi mümkün olmayan doğal kaynakların koruma ağırlıklı kullanımları ve sürdürülebilirliklerinin sağlanması planlamanın ana hedefi olmaktadır.

Bir başka deyişle, planlamanın çözümleme safhasında çevre ve yerleşim konusunda farklı disiplinler bir araya gelerek ortak çalışmalar yapmalı ve böylelikle oluşturulan veriler plan kararlarına yansıtılmalıdır.

Doğal kaynakların hızlı ve aşırı kullanımı, insan nüfusunun yoğun ve aktivitelerinin çok çeşitli olduğu kentsel alanlarda daha belirgin ve etkilidir. Kentsel gelişmeler, biyolojik etkenler olan flora ve fauna ile biyolojik olmayan etkenler olan toprak ve su üzerindeki tüketici ya da tahrip edici karakterini özelliklerini farklı alan kullanımlarının iç içe olduğu yerlerde etkin olarak göstermektedir.

Çukurova Bölgesi’nde, Mersin-Adana-İskenderun metropoliten hattı bünyesinde bir metropol olma yoluna girmiş bulunan Adana’da büyük ölçüde çevre illerden ve Güney-Doğu Anadolu’dan aldığı göçlerin etkisiyle, fiziksel ve sosyo ekonomik olarak olumsuz yönde etkilenmektedir. Artan nüfusun konut gereksinimi kent çevresinde gecekondu bölgelerinin oluşumuna neden olmakta, altyapının yeni kent dokularına taşınmaması nedeniyle merkezi bölgelerde dikey yapılaşmalarla yoğunluk artmakta, doğal ve kültürel yapı ya tahrip edilmekte ya da bozulmalara terk edilmektedir.

Günümüzde Adana’nın, tek merkezli kent yapısından, birinden diğerine nitelik ve ölçek farklılıkları gösteren çok merkezli bir kent yapısına geçişi için temel koşullar oluşmuş durumdadır.

PLANLAMA
2009/1

Nitekim, kent merkezi eski ve yeni merkez olarak ikili bir yapıya geçmiş, mevcut kent lekesinin dışında toplu yerleşim örnekleri oluşmaya başlamıştır. Söz konusu yerleşim ve gelişmeler, doğal ve kültürel değerler üzerindeki olumsuz etkilerinin yanı sıra, özellikle verimli tarım topraklarını doğrudan tüketimi ve geri dönüşümü olanaksız bir şekilde tahrip edilmesi sürecine ivme kazandırmıştır.

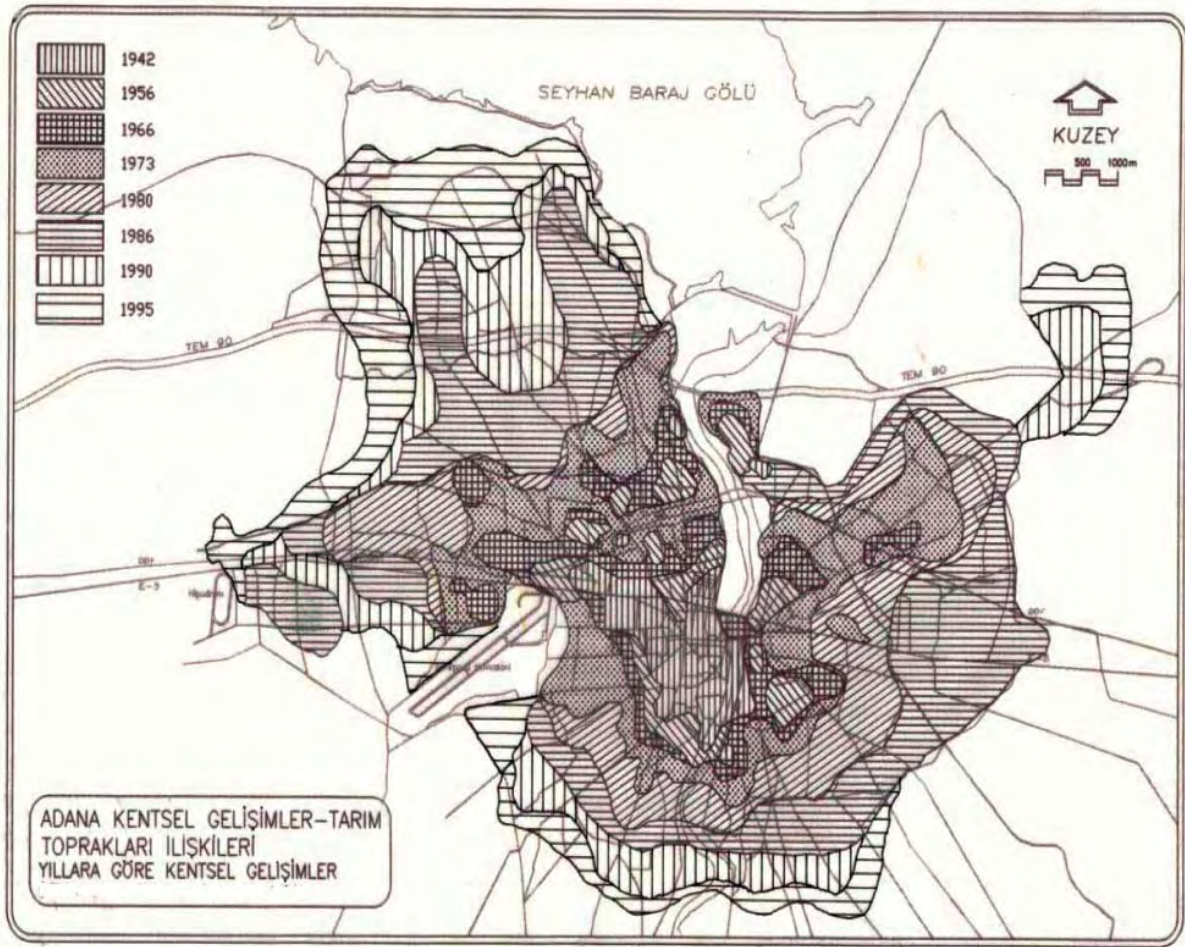
Adana'da Kentleşme ve Toprak Kullanımının Tarihsel Gelişimi

Adana'da Kentsel Gelişimin Dünü ve Bugünü

Adana kentinin tarihsel çekirdeğini oluşturan Tepebağ ve çevresi, 1940'lı yıllara kadar tarım arazilerinin çevrelediği bir kent merkezi olarak gelişimini sürdürmüştür. 1940 yılında kentin

yayıldığı alan toplam 370 ha'lık bir alanı kapsamaktadır. 1930-1940 yılları arasında kentsel gelişme Tepebağ'ın kuzey ve kuzey-batısında yoğunlaşmış ve yeni yerleşim alanlarında planlı büyüme zorunluluğu doğmuştur. Bu amaçla 1939 yılında Prof. Herman Jansen tarafından Reşatbey semti ve çevresini kapsayan ilk imar planı yapılmıştır. Bu planın ardından 1943 ve 1948 tarihli imar planları da yapılmış ancak bu planlar yürürlüğe girmediğinden Jansen planı 1966 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Adana'nın kuzeye doğru gelişimi bu planla başlamış ve 1940-1965 yılları arasındaki 25 yıllık sürede yerleşime açılan alan büyüklüğü 370 ha'dan 2300 ha'a çıkmıştır (Şekil 1).

1950'li yıllarda Çukurova'da tarımda makinalaşma ve sanayileşmenin hız kazanması ile birlikte ekonomik güç ve istihdam olanakları artmış, böylece kırsal alandan kente doğru sürekli bir göç



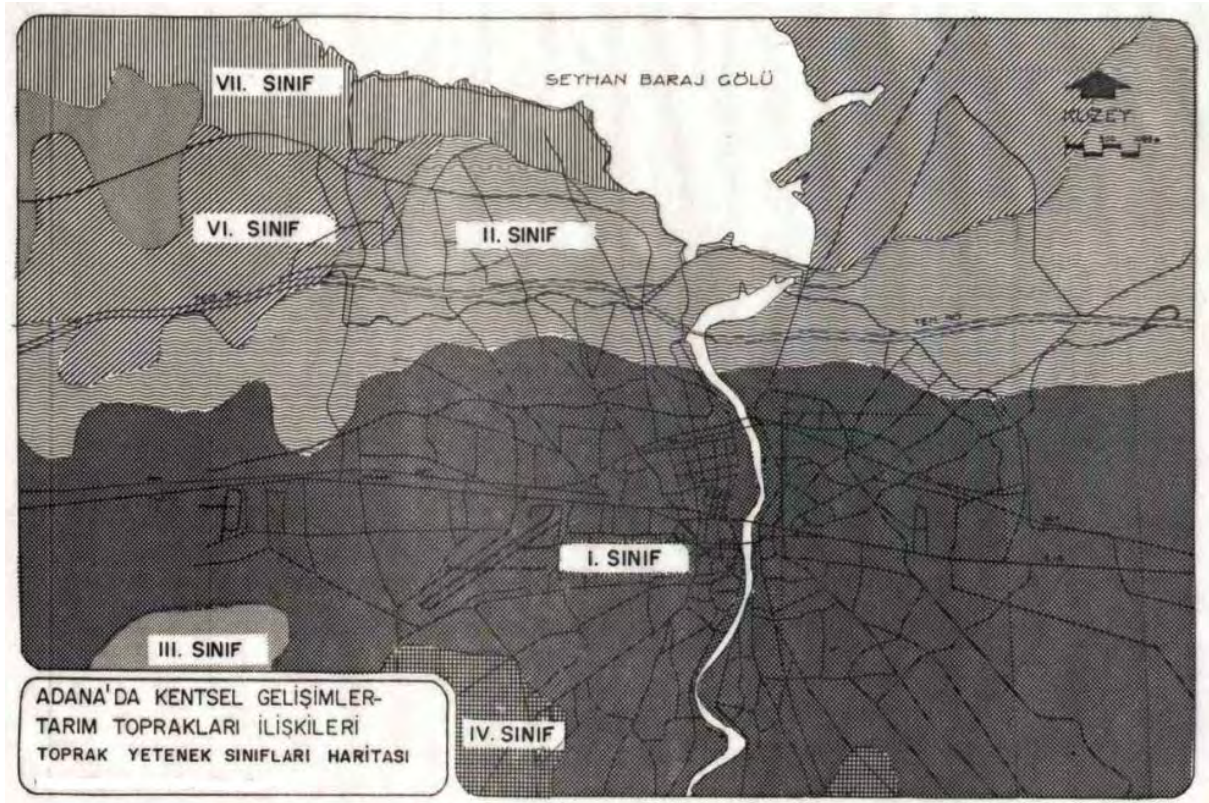
Şekil 1: Adana'da Yıllara Göre Kentsel Gelişime Göre Gelişimler.

ortaya çıkmıştır. 1955-1960 yılları arasında kent merkezinin doğusunda Seyhan Nehri, batısında Şakirpaşa sivil havaalanı kentsel yayılımı sınırlandırarak kentsel gelişmeyi kuzey ve güneye doğru yönlendirmiştir. Ancak 1960lı yıllarda bölgesel yol sisteminin gelişmesi ve Seyhan Nehri üzerinde inşa edilen köprü ile birlikte kentsel gelişme yoğun bir biçimde doğu yönüne de kaymış ve gerek batı gerekse doğu kesimindeki 1. sınıf tarım topraklarının iskana açılması bu yıllarda hız kazanmıştır.

Kentsel gelişmenin tahmin edilenden daha büyük boyutta olması, yeni bir imar planının yapılması zorunluluğunu ortaya çıkartmıştır. Bu nedenle, 1966 yılında başlayan nazım imar planı çalışmaları 1969 yılında son şeklini alarak onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. 1969 onay tarihli Nazım İmar Planı, Adana kent nüfusunun 1985 yılında 1000000 olacağı esas alınarak, 10300 ha'lık bir alan üzerinde oluşturulmuştur. Yapılan hesaplamalara göre bu miktarın 9000 ha'lık bölümü 1. ve 2. sınıf tarım arazilerini kapsamaktadır (Şekil 2). Bu planda, konut gelişme alanları kuzey ve kuzey-batıya, ticaret ve sanayi ise merkezde ve

E-5 Devlet Karayolu paralelinde doğu ve batı hattına yerleştirilmiştir. Kent merkezinde yüksek yoğunluk korunmuş, DSİ kanalları arasındaki kesim orta yoğunlukta, daha kuzeydeki alanlar ise düşük yoğunlukta tutulmuştur. Planda, orta ve özellikle düşük yoğunluklu alanlarda bulunan ve başta turuncgiller olmak üzere bahçe tarımı yapılan arazilerin korunması ve büyük kapsamlı park alanları ile birlikte çok amaçlı yeşil alanların oluşturulması öngörülmüştür. Ancak, kentin nüfus ve sosyo-ekonomik açıdan büyüme eğiliminde oluşu 1969 planının revizyon gereğini ortaya çıkartmış, 1974-1985 yılları arasında dört ayrı revizyon nazım imar planı hazırlanmıştır.

1985 yılında hazırlanan plan, özellikle kuzey Adana'da yoğunluğu artırması ve tarım arazileri ile bölgesel park karakterindeki çok amaçlı yeşil alanları iskana açması bakımından önem taşımaktadır. Bu planla birlikte, Kuzey Adana'da yüksek yoğunluklu dikey yapılaşmaların gelişimi başlamış ve hız kazanmıştır. Kuzeydeki yapılaşma baskısı ile doğal yapının ve özellikle Seyhan Baraj Gölü'nün çekiciliği 1985 planının da uygulama



Şekil 2: Adana'da Farklı Yetenek Sınıflarındaki Toprakların Yerleşim Alanındaki Dağılımı.

olanaklarını kısıtlamış ve 1992 yılında kuzeybatı ve kuzey-doğu kentsel gelişim alanlarını kapsayan iki ayrı ilave revizyon planı oluşturulmuştur.

1996 yılında ise Adana'da kentsel gelişim alanları için yeni ilave revizyon imar planı çalışmaları yapılarak Şambayat- Karahan-Büyük Dikili köylerinin arazileri de yapılaşmaya hazır hale getirilmiştir. ÇDP'nden önce hazırlanan ilave revizyon nazım imar planı ile Adana'da imar durumu toplam 12 kez değişikliğe uğramıştır.

Bu tarihten günümüze kadar değişikliği uğrayan nazım imar planında yaklaşık **850 adet imar planı değişikliği yapılmıştır.**

Adana'da Kentsel Gelişimin Geleceği

Kentin 2025 yılı Adana İli 1/100000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı hazırlanmıştır. Bu plan kamuoyunda ve şehir planlama disiplini açısından çok tartışılan bir plandır.

Plana ilişkin bilgiler, planı hazırlayan Adana Valiliği İl Özel İdaresinin internet sitesinden elde edilmiştir. Bu internet sitesinden elde edilen bilgiler şöyledir:

- *Yapısal Plan şeklinde hazırlanmış Adana ÇDP çalışmasında kendisinden sonra gelecek 1/25000 ölçekli Alt Bölge Nazım Planlarına esas olacak ana kararları vermek, bu ana kararlarla ilgili ayrıntıları bu planlara bırakmak yaklaşımı benimsenmiştir. Doğal olarak bu planların da kendisinden sonra gelecek 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planları için üst ölçekli plan olarak ana kararları vermiş olması, ilgili detay kararları bu planlara bırakması gerekmektedir.*
- *1/100000 ölçekli Çevre Düzeni Planında mevcut yerleşik alanlar "kentsel" ve "kırsal" alanlar olarak ayrıştırılmış, bu alanlar içinde farklı arazi kullanımları bu alanlar içinde değerlendirilmiştir. Ancak Organize Sanayi Bölgeleri, askeri alanlar, Üniversite Yerleşkesi, Havaalanı, Termik Santral, Serbest Bölge kullanımları bölgesel ölçekte olmaları nedeniyle mevcut, öneri ayrımı yapılmaksızın paftalar üzerinde gösterilmiştir. Buna bağlı olarak mevcut yerleşik alanlar içinde yer alan "yaşama alanları" için yoğunluk farklılaşması gösterilmemiştir.*

• *Benzer şekilde 1/25000 ölçekli Alt Bölge Nazım Planlarında "mevcut yerleşik alanlar" ve "gelişme alanları" içinde kalan ve alt bölge ölçeğinde önemli olan merkezi iş alanı, küçük sanayi sitesi, küçük sanatlar sitesi, terminal, sosyal ve teknik altyapı alanları, vb alanlar paftalar üzerinde gösterilecektir.*

• *1/25000 ölçekli Alt Bölge Nazım Planları'nda "yaşama alanları" "mevcut" ve "gelişme" olarak ayrılacak ve yaşama alanları için 1/100000 ölçekli Çevre Düzeni Planı tarafından kabul edilen nüfus büyüklüklerinin ne kadarının "mevcut", ne kadarının "gelişme" alanlarında yer alacağı belirlenecektir.*

• *1/25000 ölçekli Alt Bölge Nazım Planlarında kendisinden sonra gelecek; 1/5000 ölçekli Nazım Planlar ile ilgili olarak bir plan notu hazırlanarak "mevcut yerleşik alanlar" ve "gelişme alanları" içinde kalan ve kent/yerleşme ölçeğinde önemli olan merkezi iş alanı, küçük sanayi sitesi, küçük sanatlar sitesi, terminal, sosyal ve teknik altyapı alanları, vb alanların paftalar üzerinde gösterilmesi sağlanacaktır.*

• *1/25000 ölçekli Alt Bölge Nazım Planlarında kendisinden sonra gelecek; 1/5000 ölçekli Nazım Planlar ile ilgili olarak bir plan notu hazırlanacak ve yaşama alanlarındaki yoğunluk dağılımının (kişi/ha) nasıl farklılaştığının gösterilmesi sağlanacaktır.*

• *Yapılanma koşulları alt ölçekli planlar (minimum parsel büyüklüğü 1/25000 ölçekli Nazım İmar Planı, Emsal 1/5000 ölçekli Nazım Plan, maksimum yükseklik, yollara, komşu parsellere yaklaşma mesafeleri, binalar arası mesafe ise 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı) sırasında belirlenecektir.*

• *Adana ili 1/100000 ölçekli çevre Düzeni Planı için 2025 yılı Planlama Dönemi sonu olarak belirlenmiştir. Plan dönemi sonu nüfusu 3000000 (üçmilyon) kişi olarak belirlenmiştir. Nüfusun mekânsal dağılımının ise tablodaki gibi olacağı kabul edilmiştir.*

Plan hazırlandıktan sonra 6 Mart 2008 tarihinde kabul edilen 5747 sayılı kanunda Adana ilçelerinden Seyhan ve Yüreğir bölünerek iki yeni ilçe oluşturulmuştur. Seyhan ilçesinden sınırlarından çıkarılan kısma yeni beldeler ve köyler eklenerek Çukurova İlçesi; Yüreğir İlçesinden bölünen ve

Yerleşme İsmi	Toplam	%	İlçe Merkezi	%	Kırsal	%
SEYHAN	1.300.000	43,33	1.250.000	54,05	50.000	7,27
YÜREĞİR	750.000	25,00	550.000	23,78	200.000	29,09
CEYHAN	350.000	11,67	250.000	10,81	100.000	14,55
KOZAN	200.000	6,67	120.000	5,19	80.000	11,64
İMAMOĞLU	70.000	2,33	45.000	1,95	25.000	3,64
KARAIŞALI	60.000	2,00	12.500	0,54	47.500	6,91
KARATAŞ	55.000	1,83	17.500	0,76	37.500	5,45
ALADAĞ	40.000	1,33	12.500	0,54	27.500	4,00
YUMURTALIK	40.000	1,33	10.000	0,43	30.000	4,36
POZANTI	40.000	1,33	17.500	0,76	22.500	3,27
FEKE	35.000	1,17	10.000	0,43	25.000	3,64
TUFANBEYLİ	30.000	1,00	7.500	0,32	22.500	3,27
SAİMBEYLİ	30.000	1,00	10.000	0,43	20.000	2,91
TOPLAM	3.000.000	100,00	2.312.500	100,00	687.500	100,00

eklenen yeni yerleşim sahaları ile Sarıçam İlçesi oluşturulmuştur. Fiziki olarak sınırlar kesinleştirilmediği için yeni oluşturulan ilçeler de eklenerek tablo yeniden düzenlenmelidir.

Plan hazırlığında, “çalışma” ve “yaşama” alanlarına yönelik yaklaşım farklılıkları ile arazi kullanımları ve yoğunluk dağılımlarının gösterilmesi “öneri”ler için de sürdürülmüştür. Bir başka ifade ile bu ayrıntılar alt ölçekli planlar sırasında ele alınacak, özellikle konut alanlarındaki yoğunluk dağılımları 1/100.000 ölçekli ÇDP tarafından belirlenen nüfus kabullerinin aşılması kaydıyla bir sonraki aşama olan 1/25000 ölçekli Nazım Plan çalışmaları sırasında belirlenecektir.

Kent merkezinde (Seyhan-Yüreğir) iskan edilecek nüfusun 2.000.000 düzeyinde olacağı öngörülmüştür. Ancak önceki planlarda orta ve düşük yoğunluğun öngörüldüğü ve gelişme potansiyelinin en yüksek düzeyde olduğu kuzey Adana’da; günümüzdeki eğilim ve uygulamaların, yoğunluğun ve de hem yatay hem de dikey büyümenin teşvik edilmesinden ve oluşturulan arsa stokunun yeterli olmasından dolayı yeni konut alanları önerilmemiştir.

Kent etap etap planlanarak bütüncül planlama yaklaşımından uzak kalmıştır. Fakat günümüzde uzaktan algılama sistemlerinin planlama sürecinde kullanımı ile illerin mevcut dokusunu, potansiyellerini ve gelişme yönlerini belirlemek hem kentliler hem de yöneticiler için gerekli hale gelmiştir. Ayrıca yasal zorunluluk olan, kentin kapsamlı sosyo-ekonomik, kültürel ve ekolojik araştırma-

ların sonuçları doğrultusunda uzun vadeli fiziksel gelişme stratejilerinin belirlenmesi, uygulanması ve bu sürecin yerel yönetim, plancılar ve halkın müşterek katılımlarıyla gerçekleştirilmesi sağlıklı bir kent bütünü oluşturabilmesi hedefi ile Çevre Düzeni Planları yapılmaktadır. Bu kapsamda geç de olsa uzaktan algılama tekniği 1/100.000 ölçekli Adana Çevre Düzeni Planı’nda kullanılmaktadır.

Bu planın amacı 2025 yılını hedef alarak;

- *planlama hedef ve stratejilerinin belirlenmesi,*
- *dengeli ve sürekli kalkınma amacına uygun olarak ekonomik kararlarla, ekolojik kararların bir arada düşünülmesine imkan verilmesi, rasyonel kaynak kullanımının sağlanması,*
- *kentsel ve kırsal gelişmeler ile sanayi, tarım, turizm, ulaşım sektörlerindeki gelişmelerin belirlenmesi,*
- *ilin doğal, tarihsel ve kültürel değerlerini ve ekolojik dengesinin korunması,*
- *alt ölçeklerde hazırlanacak her türde fiziksel planlara girdi olacak planlama kararlarının temelini oluşturulmasıdır.*

Plan Hakkında Görüşler

Adana’nın tarih boyunca ticari ve sosyal bir merkez olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, Financial Times tarafından Avrupa genelinde yapılan ekonomik yatırıma uygunluk açısından tüm ölçütlerin esas alındığı bir değerlendirmede, Adana yatırım ortamı bakımından Avrupa’nın en iyi bölgesi seçilmiştir.

Ancak; Adana Çevre Düzeni Planının hazırlanmasında kentte yer seçecek öncelikli sektörler belirtilmemiş ve buna bağlı bir kent kimliği tariflenmemiştir. Bunun dışında planda istihdamı artıracak ticaret ve diğer çalışma alanlarına ilişkin mekân tasarım ilkelerine ya da kentlilerin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarına yönelik plan kararlarına da yer verilmemiştir.

Mevcut veriler, belgeler ve bilgilendirme toplantıları sonrasında plana yönelik olarak oluşturulan eleştiriler şöyle derlenebilir:

A. Örgütlenme Açısından;

1. Öncelikle 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı (ÇDP)'nin Şehir ve Bölge Planlaması eğitimi ve diplomasına sahip olmayan bir uzmanın koordinatörlüğünde hazırlanması meslek alanımızın korunması açısından kabul edilebilir bir durum değildir. Ülkemizde yürürlükteki planlama mevzuatı gereği ÇDP tamamlanıp onay için Çevre ve Orman Bakanlığı'na sunulurken gerekli deneyimini belgeleyebilen bir Şehir ve Bölge Plancısı tarafından imzalanmak zorundadır.
2. Diğer taraftan ÇDP'nin yeterli plancı katkısı olmadan hazırlandığı görülmektedir. Plan hazırlanması için oluşturulan ekipte sadece 1 tane Şehir ve Bölge Plancısının görevlendirilmesi çalışma alanının büyüklüğü, konusunun karmaşıklığı ve planın önemi ile karşılaştırıldığında yetersizdir. Bu boyuttaki bir planlama işinin gereksindiği Şehir ve Bölge Plancısı girdisi asgari sayı, pozisyon ve deneyim olarak diğer uzmanlıklarla birlikte Çevre ve Orman Bakanlığı'nın 2004 yılında gönderdiği yazıda açıkça belirtilmiş durumdadır.
3. Ayrıca, ÇDP çalışması başlangıcında hizmet satın alınan profesyonel gruptan salt bilgi toplama-analiz aşamasında yararlanılması, planlama sürecinin izleyen sentez-plan kararları-alternatifler aşamalarında ise devre dışı bırakılması ÇDP taslağının bugünkü teknik zaaflarının oluşumuna katkıda bulunmuştur.

B. Genel Yaklaşım ve Planlama Tavrı Açısından;

Çalışmada verilerin elektronik ortamda derlenip işlenerek bir Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) oluşturulması ile ÇDP hazırlanması konularının büyük ölçüde özdeşleştirildiği ve bu yanılığının planlama disiplininin zaafa uğrattığı saptanmıştır;

1. Toplantılarda ÇDP taslağının ekip koordinatörü tarafından derlenmiş tüm bilgilerin CBS ortamında farklı katmanlar olarak üst üste konulması ile oluşturulduğu belirtilmektedir. Planlama mesleği açısından bu şekilde mevcut bilgilerin üst üste getirilmesi ile ortaya konulan desen ancak iyi bir mevcut durum (envanter) paftası olabilir. Ek olarak çakıştırılan katmanlar arasında çeşitli kısıtlamalar açısından "yerleşilebilirlik analizi" de sayıldığı için ortaya çıkan desene en iyi olasılıkla sentez paftası adı verilebilir.

Sonuçta; toplantılarda sunulan pafta Adana için hazırlanmış iyi bir sentez çalışması niteliğinde olup belki de en büyük değeri budur.

2. Çalışma yapılan alan için hazırlanan Sentez Paftasından hareketle o sahaya yönelik plan kararlarının üretilebilmesi için planlama ekibinin süreç başlangıcından beri yaptığı bilgi derleme-analiz-sentez çalışmalarından kaynaklanan bir vizyon ortaya koyması ve planın bu perspektifle yönlendirilmesi planlama disiplininin olması gereken koşuludur.

Adana ÇDP hazırlanışında bu etabın atlanmış (ya da önemsenmemiş) olması sonuçta ortaya konulan çalışmanın niteliğini ve değerini düşürmektedir.

3. Oysa Adana Valiliği bünyesinde 2002-2004 yılları arasında yapılan ön hazırlık çalışmalarında genel hatlarıyla bir vizyon ortaya konulmuş ve Valilik tarafından imzalanan "Adana İl Gelişme Planı ve İl Çevre Düzeni Planı Hazırlanması İçin Protokol" başlıklı dokümanda yayınlanmış bulunmaktadır.

Planlama dönemi içinde verimli tarım arazilerinin daha fazla israfını önlemek amacıyla mevcut gelişmişlere ilaveten yeni kentsel gelişme odaklarının belirlenmesine dayanan bu vizyonun ÇDP ekibi tarafından benimsenmediği anlaşılmaktadır.

4. Bunun yerine, mevcut eğilimler doğrultusunda ve karayolu-demiryolu-otoyol aksındaki gelişmiş merkezlerde nüfus yığılmasının daha da artması önerilmektedir.

Bu açıdan sunulan ÇDP taslağı fizibilite analizlerinde kullanılan 'hiçbir şey yapmama' (do nothing) alternatifine benzemektedir. Diğer bir ifadeyle bu tür bir ÇDP'nin hazırlanıp uygulanmaması durumunda da planlama dönemi sonundaki genel manzara taslakta görülenlerden zaten farklı olmayacaktır.

5. Diğer taraftan, sunumlarda ÇDP için eğilimleri izleyen ve müdahaleci olarak iki alternatif hazırlandığı ve sonuçta iki alternatifin bağdaştırılarak söz konusu desenin üretildiği belirtilmektedir. Toplantılarda alternatiflerin tartışmaya açılması yerine sadece seçilen alternatifin sunulması ÇDP hazırlanma sürecinde önemli bilgilendirme-değerlendirme fırsatlarının kaçmasına neden olmuştur.

Hatırlatmak isteriz ki; planlama işlevi doğası gereği mevcut gidişe müdahale fikrine dayanarak egemen eğilimlere doğru alternatifleri yaratmak çabasıdır.

6. Plan taslağına zemin oluşturması gereken Analitik Etütler tarafımızdan henüz görülmemiştir. Ancak taslakta sunulan plan kararlarından çalışma alanı içine ait fiziki ve demografik veriler dışındaki sosyal ve ekonomik verilerin yeterince derlenip işlenmediği izlenimi edinilmektedir.

Şöyle ki, plan taslağına tarım alanları ayrıntılı olarak gösterilirken bu sektörden elde edilecek ürünler ile bu ürünlerin tetikleyeceği işleme-depolama-nakliye sektörü, yaratılacak ekonomik büyüklük, bu ekonominin besleyeceği nüfus, bu nüfusun karşılığı yerleşim-ticaret-sanayi alanları ilişkileri kurulamamıştır.

Bu çerçevede planlama alanında gelecekteki nüfusun 1,8 milyondan 3 milyon kişiye artması önerilirken bu artışın sosyal ve ekonomik arka planı karanlıkta kalmakta, mekana yansımaları ise tümüyle bağımsız şekillenmiş görünmektedir.

7. 1/100.000 ölçekli ÇDP taslağına çalışma alanı 4 alt bölgeye ayrılmış ve ÇDP onaylandıktan sonra bu alanlarda 1/25.000 ölçekli Alt Bölge Nazım Planları hazırlanması gerektiği belirtilmiştir. Ancak toplantıda sunulan haliyle ÇDP'nin alt bölgelere yönelik öngörülerini net olmadığından iki planlama düzeyi arasındaki bilgi akışının yetersiz olması riski bulunmaktadır.

C. Teknik Hususlar;

Sunulan 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı (ÇDP) taslağına saptanan teknik hususlar sektörlere göre derlenmiş olarak aşağıdadır;

1. Üst sistem- Sunumda belirtilen plan hazırlanma sürecinde çevre illerle gerekli işbirliğinin kurulması ve örneğin havaalanı vb konularda uzlaşma sağlanması olumlu puanlardır. Ancak anlatılanlardan bu işbirliğinin salt büyük ölçekli yatırımlarla ilişkili olduğu ve ayrıntılara ışık tutacak boyutta olmadığı anlaşılmaktadır.

Örnek olarak; ÇDP taslağına Osmaniye sınırına bitişik bölgesi kırsal nitelikte bırakılmış ve herhangi bir gelişme öngörülmemiştir. Oysa, ülkede uygulanan teşvik politikaları nedeniyle Osmaniye'nin Adana sınırına bitişik bölgelerinde önemli bir sanayi gelişimi kaydedilmektedir. Bu gelişmeden kaynaklanacak serpinin en azından imarsız konut yerleşimleri anlamında anılan bölgedeki tarım alanlarına oluşturacağı baskının bugünden saptanması ve gerekli hazırlığın öngörülmesi ÇDP ölçeğindeki planların görevidir.

Benzer şekilde planın sahil bölgesinde güney batıdaki mevcut sulak alanlardan hareketle koruma tabanlı öngörüler üretilirken aynı sahilin Mersin tarafındaki gelişmelerin yok sayıldığı izlenimi edinilmektedir.

2. Nüfus- Adana İli mevcut nüfusu 2000 yılı değeri olarak 1.850.000, planlama dönemi sonu olarak benimsenen 2025 yılı nüfusu ise 3 Milyon kişi olarak kabul edilmiştir. Bunun yanında il merkezinin nüfusu 2000 yılında 1,2 milyon iken 2025 yılı için 1,8 milyona çıkması öngörülmektedir. Analiz yöntemleri bilinmemekle birlikte bu nüfus projeksiyonları genel anlamda kabul edilebilir niteliktedir. Ancak, kentte TÜİK tarafından bugünlerde sürdürülen nüfus sayımının henüz kesin olmayan sonuçlarına göre Seyhan ilçe merkezi için 2025 yılında öngörülen 1.250.000 nüfusa şimdiden ulaşıldığı gözlenmektedir.

3. Yerleşim- Sunumlarda, kentsel yerleşmelerin onanlı imar planlarında getirilmiş olan yeni yerleşim alanları dışında ÇDP taslağına yeni yerleşim önerisi (Ceyhan-Yumurtalık arasındaki Narlık bölgesi dışında) yapılmadığı ısrarla belirtilmiştir.

Çalışma alanında yer alan kentsel ve kırsal yerleşimlerin mevcut imar planları ile yeterli kapasitenin zaten yaratılmış olduğu saptamasına dayanan bu tez tarafımızdan da desteklenmektedir.

a. Buna karşın, karayolu-demiryolu-otoyol aksı üstünde doğuda Adana Organize Sanayi Bölgesi (OSB) ile batıda İncirlik Beldesi arasında önemli büyüklükte bir yeni yerleşim alanı önerildiği görülmektedir. Yarı kırsal nitelikli Kürkçüler yerleşiminin dışında bugün için boş olan bu alanda bilindiği kadarıyla herhangi bir onanlı imar planı ile yaratılmış bir yerleşim kapasitesi yoktur.

b. Diğer taraftan, plan taslağı incelendiğinde il merkezinde nüfusun %50 oranındaki artışına karşılık öneri yerleşim alanlarını gösteren sarı renkli boyalı sahaların mevcut yerleşimi gösteren kahverengi boyalı alanların yaklaşık 2 katı olduğu görülmektedir. Yoğunluk deseni, mevcut yerleşim içindeki boşluk-doluluk oranı, yoğunluk artışı ve yapı stoku yenilenmesi gibi ayrıntılı analizlerden bağımsız olarak salt görsel bağlamda saptanan bu çelişki açıklanmaya muhtaçtır.

c. Ayrıca, yine taslaktaki kahverengi-sarı boyalı yerleşim alanlarının konumu ve büyüklüğünden hareketle planlama dönemi içinde il merkezindeki asıl kentleşme hareketinin Yüreğir ilçesinde öngörüldüğü sonucu çıkarılmaktadır. Bu öneri aynı dönemdeki nüfus artışından büyük payın Seyhan ilçesine düşeceği tahmini ile çelişmektedir. Ek olarak, Yüreğir ilçesinin kırsal-kentsel nüfus dağılımında verilen %29,09 ile Adana içindeki en yüksek kırsallığa sahip olmasını tüm bu senaryo ile bağdaştırmak olanaksızdır.

4. Sektörel Dağılım- Plan taslağı sunumunda il ekonomisinin sektörel dağılımı aşağıdaki şekilde verilmiştir:

Sektörler	Mevcut (2000 Yılı)	Öneri (2025 Yılı)
Tarım	%43	%25
Sanayi	%14	%20
Hizmetler	%42	%55

Planla birlikte verilen bir Analitik Etütler Raporu olmadığından sektörlerin 2000 ve 2025 yılı yüzdelerinin mantığını tartışmak

olanaklı değildir. Ancak, ÇDP planı ağırlıklı şekilde tarım alanları korunması ilkesine dayandırılmışken tarım sektörünün ağırlığındaki %50'ye varan düşüş ile tarım ürünlerinin değerlendirilmesi konusu da belirsiz kalınca sanayi sektöründeki artışın neye dayanacağı ve mekana nasıl yansıtacağı konuları açıklanmaya muhtaç görünmektedir.

5. Sanayi- Çalışmada ilin planlama dönemi içindeki gelişmesine rehber olacak sanayi ve turizm gibi önemli sektörlerle yönelik politikasının olmadığı izlenimi edinilmiştir. Bu durumda, 2005-2025 yılları arasındaki sanayi sektöründe öngörülen %14'ten %20'ye artışın mekana yansımalarının açıklanmasına ihtiyaç vardır. Ayrıca;

a. Hazırlanan ÇDP taslağında çeşitli yerleşmelerin imar planlarında verilmiş olan sanayi alanlarına ek olarak (Kozan dışında) yeni bir OSB önerisi yapılmadığı görülmektedir. Münferit sanayi birimlerinin de 1/100.000 ölçekte gösterilemediği belirtilmiştir.

b. Geçmişten gelen gelişim trendi ve mevcut durgunluk verilerinden hareketle planlama dönemindeki sanayi gelişimi için somut öngörülerin üretilmediği anlaşılmaktadır. Bu durumda 20 yıla yakın planlama dönemi içinde doğacak beklenmedik fırsatların ve büyük ölçekli yatırımların (örn. Otomotiv sektörünün bölgeye olan yatırım ilgisi basından izlenirken) önünün kapatılması uygun yerlerde rezerv sanayi alanları konumlanması uygulamada kolaylık sağlayacaktır. Benzer amaçlarla nüfus artışı öngörülen ilçe, yerleşim ve alanlara da makul büyüklükte sanayi rezerv alanlarının önerilmesi gelecekte hazırlanacak alt ölçekli planlara ışık tutacaktır.

c. ÇDP taslağında ülkemizde kullanılan ve alışılmış planlama gösterim usullerinden farklı olarak mevcut imar planlarında herhangi bir kullanıma (örn. Sanayi ve OSB) ayrılmış olan alanlar halen boş ve gelişmemiş olsalar dahi taslakta mevcut olarak gösterilmiştir. Bu hususun sözel olarak belirlenen hedeflerle çizili belge arasında karşılaştırma yapılmasını güçleştiren bir durum olarak kesin plan aşamasında giderilmesi gerekir.

6. Rekreasyon- Plan taslağında Çatalan Barajı havzasına komşu ve orman sınırları içerisinde yer almakla birlikte orman niteliğini kaybetmiş bir alan rekreasyon alanı olarak ayrılmış ve bu alanda yer alamayacak kullanımlar (konut vb) listelenmiştir. Bu kent açısından kullanılacak yeşil rezervleri korumak adına olumludur. Ancak, alanın kullanım esaslarının detayları ve buna göre yer alabilecek kullanımlar konusunda belirsizlik giderilmelidir.

7. Turizm- ÇDP taslağında turizm sektörüne gerekli önemin verildiği ve çalışma alanı içindeki gerek sahil kesiminde gerekse de dağlık bölgede gelişecek turizmin eko-turizm niteliğinde olması gereği vurgulanmış bulunmaktadır. Ancak bu temel ilkenin çeşitli alt bölge ve alanlara, alt ölçekli planlara ve uygulamaya nasıl yansıtacağı konusunda belirsizlik sürmektedir. Planın doğal çevre konusundaki korumacı tavrı olumlu iken bu yaklaşımdan hareketle uygulamaya ışık tutacak referanslar üretilmeyişi ÇDP'nin yetersizliği ve gelecekte plan kararlarının delinebileceği tehlikesi olarak görülmektedir.

8. Ulaşım- ÇDP taslağının ulaşım sektöründeki önerileri de TCK'nın mevcut yatırım programına uygun olarak Adana-Tufanbeyli arasındaki yolun iyileştirilmesi ile sınırlı kalmış görülmektedir.

Planlamada benimsenen mevcut eğilimleri izleyen tavır nedeniyle ulaşım konusunda köklü ve yenilikçi öneriler getirmeye cesaret edilememiştir. Ulaşım sistemi yine karayolu ağırlıklı olarak kurgulanmış ve demiryolu taşımasının da bir alternatif olarak güçlendirilmesi önerisi açıkça getirilmemiştir. Sadece, Ceyhan-Yumurtalık bölgesindeki BOTAŞ ve serbest bölgenin mevcut demiryolu ağına bağlanması için alternatif bir öneri bulunmaktadır.

Bunun yanında, bu ölçekteki bir planlamadan beklenen Çukurova Bölgesindeki büyük yerleşimleri birbirine bağlayan demiryolu hattının çift hat ve elektrikli çekişe geçmesi önerisi bile ilgili kamu kuruluşunun yatırım programına bırakılmıştır.

D. Öneriler;

1. Ülkemizdeki planlama ve imar mevzuatına göre; her ölçekteki planlar süreç boyunca yapılan çalışmaları içeren bir Analitik Etütler Raporu ile çizili plandaki kararları açıklayan bir Plan Açıklama Notu ile bütün olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda, Valiliğin web sayfasında yayınlanan "Taslak Plan Kararları" plan açıklama notu yerine kabul edilebilir.

Ancak bu çalışmaya ek olarak, plan hazırlanma sürecinde derlenen bilgileri, analizlerini ve yöntemlerini, sentez mantığını, (varsa) saptanmış ileri görüş ve hedefler (vizyon) ile alternatiflerini ayrıntılı açıklamalarla içeren derli toplu bir Analitik Etütler Raporu'nun da hazırlanmasına ve yayınlanmasına kesinlikle gerek duyulmaktadır.

2. Üst ölçekli planlamalarda harita üstüne çizili kararlar ölçeğin özellikleri gereği çoğu zaman yeterli açıklıkta olamazlar. Bu nedenle, üst ölçeklerde plan kararlarının çizili olduğu kadar yazılı olarak ta hazırlanması ve onanması önem kazanmakta olup uygulamalarda yanlış anlaşılma riskini azaltacaktır. Örnek olarak, planın konut, sanayi, turizm, tarım gibi sektörel kararlarının ayrıca metin halinde de derlenmesine ihtiyaç vardır. Bu öngörülerin ilçeler bazında ayrıntılandırılması hususuna dikkat edilmesi gelecekte alt bölge ve ilçe planlarının hazırlanmasında yönlendirme görevini kolaylaştıracak ve yorum farklarından doğacak uyumsuzlukların azalmasını sağlayacaktır.

3. ÇDP taslağında hazırlanan lejantın da iyileştirilmesi ve plan raporu ile arasında saptanan çelişkilerin giderilmesi gereklidir. Örneğin; tarıma dayalı sanayi, özel ürünler, eko-turizm alanlarının lejantta varken plan raporunda olmaması ya da tersi veya farklı kullanılış olarak gösterilmesi türünden hatalar ayıklanmalıdır.

4. Sonuç

2000'li yıllara kadar kentsel gelişme hedeflerine göre, Adana kenti mücavir alan sınırları dâhilinde iskâna açılan I. ve II. sınıf tarım topraklarının büyüklüğü 16.000 ha düzeyindedir.

2025 yılı projeksiyonuna göre ise önceki planlar ile oluşturulan konut alanları yeterli görüldüğünden yeni gelişme konut alanları önerilmemiş ve

tarım arazileri iskâna açılmamıştır. Tarım topraklarının Adana'daki kaybı, genel olarak dört olgudan kaynaklanmaktadır.

* *Kentin tarihsel çekirdeğini oluşturan Tepebağ çevresinde verimli tarım topraklarının bulunması, doğal olarak fiziksel büyüme baskısını bu topraklar üzerine doğru geliştirmiştir.*

* *Bölgesel yol sisteminde güzergâhlar, I. sınıf tarım topraklarından geçirilmiş ve bu da bu alanlarda hızlı bir gelişme ve dolayısıyla yapılaşmaya neden olmuştur. Nitekim; konut, endüstri ve ticaret E-5 güzergahı boyunca konumlanmış ve bu da, tarım topraklarının başka amaçla kullanılması sonucunu doğurmuştur.*

* *İmar planlarında yapılan değişikliklerle yüksek yoğunluklu iskân alanlarının miktarının sürekli arttırılması, planlı olarak korunması öngörülen yeşil alanların ya da*

tarım ağırlıklı bahçelerin koruma olanağını ortadan kaldırmaktadır.

* *Türkiye'nin büyük kentlerinden olmasına karşın Adana'da planlı kentleşme hareketlerinde geç kalınmış, yapılan imar planları gereksinimleri uzun süreler karşılayamamış ve imar planlarında sürekli plan değişikliği sürecine girilmiştir. Yapılan uygulamalarla kentsel gelişmelerin imar planlarına göre değil, imar planlarının yapısal gelişmelere göre biçimlendirilmesi sorunu yaratmıştır.*

Adana'da yapılan planlama çalışmalarında, en az dikkat edilen unsurların ekolojik yapı ve tarım alanları olduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde hazırlanan ÇDP çalışmalarında tarım alanları ön plana çıkarılmıştır. Fakat şehir planlama mesleği açısından birçok olumsuzluğu içerisinde bulundurduğu için plan uygulayıcılarının birçok zorlukla karşılaşması ve uygulamada hatalar yapılması kaçınılmaz gözükmektedir.